

УДК 37.378

Тетяна Кучай

МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ У ЯПОНІЇ

У статті розглядається моральне виховання учнів початкових класів Японії. Значну роль у розв'язанні проблеми морально-духовного розвитку молодших школярів відіграє взаємозв'язок морального виховання з іншими предметами, що вивчаються, адже елементи морального виховання мають бути присутніми на кожному уроці з будь-якого предмета. Владач повинен заострювати увагу учнів в необхідних місцях та намагатися навчати дітей як з точки зору навчання знанням з предметів, так і з позиції морального виховання. Моральному вихованню учнів початкових класів навчальним планом відводиться немала кількість годин. До того ж моральні аспекти використовуються при викладанні всіх предметів, при здійсненні позакласної та позашкільної діяльності, у результаті чого розвиваються у школярів моральні якості.

Ключові слова: моральне виховання, учень, учитель, початкові класи, Японія.

В статье рассматривается нравственное воспитание учащихся начальных классов Японии. Значительную роль в решении проблемы морально-духовного развития младших школьников играет взаимосвязь нравственного воспитания с другими изучаемыми предметами, ведь элементы нравственного воспитания должны присутствовать на каждом уроке по любому предмету. Преподаватель должен заострять внимание учащихся и пытаться учить детей как с точки зрения обучения знаниям по предметам, так и с позиции моральной личности. Нравственному воспитанию младших школьников учебным планом отводится немалое количество часов. К тому же моральные аспекты используются при преподавании всех предметов, при осуществлении внеклассной и внешкольной деятельности, в результате чего развиваются у школьников нравственные качества.

Ключевые слова: нравственное воспитание, ученик, учитель, начальные классы, Япония.

This paper deals with the moral education of primary school pupils in Japan. Important role in solving the problems of moral and spiritual development of younger schoolchildren play the relationship of moral education with other subjects studied, because the elements of moral education should be presented on every lesson of every subject. The teacher should focus the students in the right place and try to teach children both in terms of knowledge of the subjects of study, and upbringing of the moral personality. Primary school curriculum provides not a small number of hours for moral education. Furthermore, the moral aspects used in the teaching of all subjects in the exercise of extra-curricula activities, resulting in students developing moral character. Moral education primary school curriculum play no small number of hours. Furthermore, the moral aspects used in teaching all subjects and extra-curricula activities, resulting in students' developing of moral character.

Key words: moral education, student, teacher, primary school, Japan.

Постановка проблеми. У шкільній системі Японії добре розвинена система морального виховання (сюсін), яка являє собою уроки морального виховання, заняття спеціальної шкільної діяльності, використання моральних аспектів при викладанні всіх предметних дисциплін, позакласної та позашкільної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемою морального виховання в Японії займалися вчені Г. Беляєв., В. Біблер, А. Кочкіна, О. Михайліченко, В. Нанівська, В. Пронніков, А. Сбруєва та ін.

Мета написання статті. Охарактеризувати, як у працях учених представлена проблема морального виховання в початкових школах Японії.

До навчального процесу Японії уведено ряд предметів, що сприяють морально-духовному розвитку: «Моральне виховання», «Спеціальна шкільна діяльність», які сприяють формуванню в дітей вищих моральних

якостей, почуття патріотизму, здібностей до співпереживання [Мацууата, 2013].

Виклад основного матеріалу. Згідно з навчальним планом, моральне виховання являє собою обов'язковий навчальний предмет упродовж усього обов'язкового дев'ятирічного циклу навчання. Однак, як зазначає А. Кочкина, зміст і форми проведення занять із цього предмета визначаються органами освіти в кожній префектурі. Може варіюватися і кількість годин – від однієї до чотирьох годин на тиждень; зміст уроків також може змінюватися відповідно до ситуації у префектурі [Кочкина, 2008].

Що стосується мережі годин, що відведені навчальним планом на предмет «Моральне виховання», то зазначимо, що у першому класі на його вивчення відводиться 34 год. на рік, що становить 4,12% від загальної кількості навчальних годин на рік; у 2-6 класах 3,5 год., що становить: у 2 класі – 3,85%, у 3 класі – 3,6%, у 4-6 класах – 3,45%.

Предмет «Спеціальна діяльність» охоплює в початковій школі такі види діяльності: шкільні та класні збори, гурткова робота, різні церемонії, екскурсії, спортивні змагання, користування бібліотекою, заняття з гігієни, правил безпеки тощо [Сбруєва, 1999].

Уключення в шкільні програми Японії спеціального навчання, спрямованого на розвиток психічних функцій, можна розглядати не тільки як часткове педагогічне досягнення, але і як вияв загального світогляду, що склався в межах японської культурної традиції [Михайличенко, 1997].

Що стосується дисципліни «Спеціальна діяльність», то на її вивчення в першому класі відводиться 34 год. на рік, у 2-3 – по 35 год., у 4-6 – по 70 год., що у відсотковому відношенні становить: у першому класі – 4,12%, у другому – 3,85%, у третьому – 3,6%, у 4-6 кл. – по 6,9%. Разом на моральне виховання в початковій школі, урахувавши лише дисципліни, що визначені навчальним планом, відводиться така кількість годин: 1 клас – 8,24%, 2 клас – 7,70%, 3 клас – 7,45%, 4-6 кл. – по 10,35%.

Виконання названих видів діяльності на уроках і в позаурочний час у період позакласної та позашкільної діяльності пов'язані із засвоєнням соціальних норм через формування навичок групової діяльності. Зокрема, при здійсненні морального виховання в сім'ї необхідно дотримуватися одного й того ж курсу при вихованні учнів у сім'ї і школі, порозуміння і співробітництва між сім'єю і школою.

Значну роль у розв'язанні проблеми морально-духовного розвитку молодших школярів відіграє взаємозв'язок морального виховання з іншими предметами, що вивчаються, адже елементи морального виховання мають бути присутніми на кожному уроці з будь-якого предмета. Викладач повинен загострювати увагу учнів на потрібних нюансах та намагатися навчати дітей як з точки зору навчання знанням з предметів, так і з позиції морального виховання. Наприклад, при викладанні японської мови необхідно в дітей викликати бажання вживати красиву японську мову, а також красиво писати ієрогліфи; при викладанні природознавства

виховувати в дітей поважне ставлення до природи, бажання її оберігати; на уроках фізвиховання – повагу до правил та норм безпеки, розвивати себе фізичного тощо [Михайличенко, 1997].

Отже, моральному вихованню учнів початкових класів навчальним планом відводиться немала кількість годин. До того ж моральні аспекти використовуються при викладанні всіх предметів, при здійсненні позакласної та позашкільної діяльності, у результаті чого розвиваються у школярів моральні якості.

До поняття «моральні якості» входять:

– моральне судження – формування навичок розумової діяльності (здійснення самоаналізу, усвідомлення мотивів поведінки, здатність відрізнити свої думки і вчинки від думок і вчинків інших людей);

– моральне відчуття – вивчення того, як установити та визначити свої почуття та як відчувати почуття інших людей;

– практична воля – ставити мету, що спонукає до дій, прийняття рішень та планування програми дій [Михайличенко, 1997].

Під моральними якостями розуміють специфічний розвиток основних психічних функцій: мислення, почуття, волю. Рівномірний розвиток цих функцій сучасна психологічна наука вважає обов'язковими для здорової особистості [Михайличенко, 1997].

У роботі «Освіта і виховання в Японії та Китаї: історико-теоретичний аспект» О. Михайличенко визначає напрями морального виховання:

– упровадження певних соціальних норм у свідомість молоді у вигляді моральних цінностей і формування групової свідомості;

– «інтернаціональне» виховання у зв'язку з орієнтацією японської держави на експансію в сучасних умовах широких міжнародних контактів;

– упровадження думки про причетність кожної дитини до японських традицій як їх нащадків та майбутніх творців [Михайличенко, 1997].

У японській школі важливу роль у соціалізації майбутніх громадян уже більше як сто років відіграє навчальний предмет «Моральне виховання». В сучасній програмі курсу визначені такі основні цілі: формування громадянина Японії, запровадження соціальних норм у свідомість молоді у формі моральних цінностей, формування групової свідомості і почуття громадського обов'язку, усвідомлення необхідності бути дисциплінованим і працелюбним [Сбруєва, 1999].

Для виконання завдань, визначених цілями й напрямками морального виховання, в інструкціях Міністерства освіти чітко сформульовано п'ять етико-педагогічних правил, яких мають дотримуватися вчителі з метою успішного формування громадянина Японії: етичне виховання – це не одностороннє навчання норм, а спосіб життя. Учитель керує спілкуванням дітей шляхом свого прикладу участі в ньому; етичне виховання спрямоване на формування певних навичок – самоаналізу своєї поведінки, думок, почуттів; здібностей до самостійних рішень і дій; готовності відповідати за їх наслідки; навчити дитину усвідомлювати інтереси інших, свою

залежність від суспільства; основна форма етичного виховання – організація групової діяльності й чітке усвідомлення в ній кожним своєї ролі; навчити учнів сприймати проблеми групи, як свої особисті, усвідомлювати, що норм життя в групі потрібно всім дотримуватися [Нурутдинова, 2006].

Крім названих правил (умов), яких мають дотримуватися вчителі при формуванні громадянина Японії, значну роль для розв'язання названої проблеми відіграє психологічний тиск, що одержав назву «екзаменаційного пекла», якого зазнають діти в результаті підготовки до вступних екзаменів. Цей фактор, однак, виховує почуття конформізму, слухняності, а також старанність [Соколов, 1982].

Програма предмета «Моральне виховання» включає 28 тем, які, як зазначає А. Буков, поділяються на три групи. Перша група пов'язана з поняттям «обов'язок вдячності», що усвідомлюється школярами, як відчуття приналежності до свого класу, школи, групи; як вдячність батькові, учителеві, як визнання свого місця в рамках дозволеного, обов'язків підкоритися старшим і вищестоячим, обмеження, з однієї сторони, і гарантії прав – з іншої [Железняк, 1999].

Друга група тем спрямована на виховання активної людини, коли праця розглядається як внесок у «загальну велику справу», де традиційна покірність, пригнічуючи особисту ініціативу, народжує звичку думати й діяти спільно. Японська мораль «б'є по гвіздку», який стирчить із дошки – концепція «належного місця».

Третя група має завдання привчити школяра сприймати суспільні норми поведінки, як внутрішньо необхідні. Основною категорією є: «обов'язок честі», зміст якої виражають слова: «традиція зобов'язує», «поступай як прийнято, інакше люди осудять і відвернуться».

Японець при спілкуванні вибирає належне або неналежне, щоб не «втратити обличчя», виходячи із всепроникаючої субординації, щоб автоматично не одержати покарання від богів. Краще вибрати мовчання [Библер, 1989].

Однак, потрібно урахувати недоліки, що відчувалися при вивченні 28 тем щороку (відсутність можливості вивчати поглиблено більш важливі питання та враховувати вікові особливості учнів; слабкий взаємозв'язок між темами тощо) [Нанивская, 1983].

Як зазначає О. Михайличенко, на основі з чотирьох аспектів (блоків) Міністерство освіти Японії постановило вивчати ряд тем поглиблено на кожному із 6 років навчання в початковій школі [Михайличенко, 1997], також мають місце прийоми повтору упродовж року для закріплення. У таблиці (табл. 1) представлено зміни, внесені до навчального плану і навчальної програми з морального виховання в початковій школі.

Таблиця 1

Кількість тем, що вивчається по кожному блоку морального виховання на кожному з етапів навчання в початковій школі

Клас	1 – 2 клас	3 – 4 клас	5 – 6 клас
Блок (аспект)			
Ставлення до себе	4	5	6
Ставлення до інших людей	4	4	5
Ставлення до природи і піднесеного (божественного) начала	3	3	3
Ставлення до колективу, суспільства	3	6	8
УСЬОГО	14	18	22

Програми морального виховання визначені для кожної вікової категорії учнів початкової школи: 1-2 класи – навчання основним правилам поведінки; 3-4 класи – додержання норм громадської поведінки у щоденному житті; 5-6 класи – як бути корисним суспільству [Political ideology..., 1991].

Розглядаючи групову етику, звертають увагу на те, що в якості однієї з головних рис особистості «громадянина Японії» та «японського національного характеру» виступає «групова свідомість». Сучасна японська модель морального виховання нормативна й егалітарна. Егалітаризм, як зазначено у Великому тлумачному словнику сучасної української мови, це теорія, що проповідує усунення соціальних відмінностей та соціальної нерівності шляхом загальної зрівняльності [Бусел, 2003].

Як зазначає Г. Беляєв, специфічний егалітаризм традиційної східної виховної системи – це примат етики обцинного духу над індивідуальними відмінностями [Беляєв, 2013].

Методика навчання моральних істин спрямована не на їх прищеплення, не на сугестивність. Її мета – допомогти дітям самостійно засвоїти певні моральні цінності [Кочкина, 2008].

Висновки. Із зазначеного видно, що змінений навчальний план більш осучаснений, гнучкий, адже він дає можливість окремі теми вивчати більш глибоко й відповідно до віку учнів, до того ж передбачено повторення й закріплення окремих тем, причому на розсуд учителя. Ефективність системи морального виховання в японській школі досягається наявністю уроків морального виховання, спеціальних підручників, посібників, а також взаємодією сім'ї та школи у виховному процесі.

Отже, шкільна система морального виховання «сюсін» являє собою: уроки морального виховання, знання яких закріплюються упродовж усього навчального процесу; використання моральних аспектів усіх предметних дисциплін шляхом створення особливої психологічної атмосфери, що сприяє моральному вихованню; заняття «особливої діяльності» (токубецу кацудо), які пов'язані із засвоєнням соціальних норм через формування навичок групової діяльності під час трудових, спортивних і культурних заходів; позакласна діяльність учнів; позашкільна діяльність – стосунки в сім'ї, з друзями, використання ЗМІ тощо.

ЛІТЕРАТУРА

- Беляев, 2013* – Беляев Г. Ю. Модели воспитания: национальный контекст // Интернет-журнал // Проблемы современного образования. – 2013. – № 4. – С. 65-78.
- Библер, 1989* – Библер В. С. Культура. Диалог культур. Опыт определения // Вопросы философии. – 1989. – № 6. – С. 31-42.
- Бусел, 2003* – Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.: Ірпінь : ВТФ «Перун», 2003. – 1440 с.
- Железняк, 1999* – Железняк О. Н. Эстетическое воспитание в Японии // Японский опыт для российских реформ. Выпуск четвертый. – М.: Диалог-МГУ, 1999 – С.61-68.
- Кочкина, 2008* – Кочкина А. Е. Нравственное воспитание как школьный предмет (на примере Японии) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.pglu.ru/lib/publications/University_Reading/2008/VI/uch_2008_VI_00004.pdf
- Михайличенко, 1997* – Михайличенко О. В. Освіта і виховання в Японії і Китаї : історико-теоретичний аспект / О. В. Михайличенко. – Суми : Наука, 1997. – 122 с.
- Нанивская, 1983* – Нанивская В. Т. Система «морального воспитания» в японской школе : автореф дис... на соискание ученой степени канд. филол. наук. – М., 1983. – 20 с.
- Нурутдинова, 2006* – Нурутдинова А. Р. Этико-эстетическое воспитание в Японии / Нурутдинова А. Р. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.portalus.ru/modules/shkola/rus_readme.php?subaction=showfull&id=1194531835&archive=1195596857&start_from=&ucat=&
- Сбруева, 1999* – Сбруева А. А. Порівняльна педагогіка : навчальний посібник / А. А. Сбруева. – Суми : Редакційно-видавничий відділ СДПУ, 1999. – 300 с.
- Соколов, 1982* – Соколов А. И. Япония. Экономика и образование / А. И. Соколов. – М., 1982. – 214 с.
- Maruyama, 2013* – Hideki Maruyama. Moral Education in Japan – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.nier.go.jp/English/EducationInJapan/Education_in_Japan/Education_in_Japan_files/201303MED.pdf
- Political ideology..., 1991* – Political ideology and moral education in japanese and taiwanese primary schools by Charles P. // Beaupre Department of Educational Psychology and Counselling McGill University, Montreal, 1991- 70 p.

REFERENCES

- Beliaev, 2013* – Beliaev H. Iu. Modely vospityaniya: natsionalnyi kontekst // Ynternet-zhurnal // Problemy sovremennoho obrazovaniya. – 2013. – № 4. – С. 65-78.
- Bybler, 1989* – Bybler V. S. Kultura. Dyaloh kultur. Opyt opredeleniya // Voprosy fylosofyy. – 1989. – № 6. – S. 31-42.
- Busel, 2003* – Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy / uklad. i holov. red. V. T. Busel. – K.: Irpin : VTF «Perun», 2003. – 1440 s.
- Zhelezniak, 1999* – Zhelezniak O. N. Estetycheskoe vospytanye v Yaponyy // Yaponskyi opyt dlia rossiyskikh reform. Vypusk chetvertyi. – M.: Dyaloh-MHU, 1999 – S.61-68.
- Kochkina, 2008* – Kochkina A. E. Nravstvennoe vospytanye kak shkolnyi predmet (na primere Yaponyy) [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : http://www.pglu.ru/lib/publications/University_Reading/2008/VI/uch_2008_VI_00004.pdf
- Mykhailychenko, 1997* – Mykhailychenko O. V. Osvita i vykhovannia v Yaponii i Kytai : istoryko-teoretychnyi aspekt / O. V. Mykhailychenko. – Sumy : Nauka, 1997. – 122 s.
- Nanyvskaia, 1983* – Nanyvskaia V. T. Systema «moralnoho vospityaniya» v yaponskoi shkole : avtoref dys... na soyskanye uchenoi stepeny kand. fylol. nauk. – M., 1983. – 20 s.
- Nurutdynova, 2006* – Nurutdynova A. R. Etyko-estetycheskoe vospytanye v Yaponyy / Nurutdynova A. R. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : http://www.portalus.ru/modules/shkola/rus_readme.php?subaction=showfull&id=1194531835&archive=1195596857&start_from=&ucat=&
- Sbrueva, 1999* – Sbrueva A. A. Porivnialna pedahohika : navchalnyi posibnyk / A. A. Sbrueva. – Sumy : Redaktsiino-vydavnychiy viddil SDPU, 1999. – 300 s.
- Sokolov, 1982* – Sokolov A. Y. Yaponiya. Ekonomyka y obrazovanye / A. Y. Sokolov. – M., 1982. – 214 s.
- Maruyama, 2013* – Hideki Maruyama. Moral Education in Japan – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : http://www.nier.go.jp/English/EducationInJapan/Education_in_Japan/Education_in_Japan_files/201303MED.pdf

Political ideology..., 1991 – Political ideology and moral education in Japanese and Taiwanese primary schools by Charles P. // Beaupre Department of Educational Psychology and Counselling McGill University, Montreal, 1991 – 70 p.

Надійшла до друку 19.07.2014.

УДК 378.091.2:004.9

Ольга Леганькова

ОБЩАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА СТРУКТУРЫ И СОДЕРЖАНИЯ ЭЛЕКТРОННЫХ УЧЕБНО-МЕТОДИЧЕСКИХ КОМПЛЕКСОВ ДЛЯ ВЫСШЕГО ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ

У статті представлено актуальність розробки електронних освітніх ресурсів для вищої педагогічної освіти в контексті сучасних змін соціокультурної ситуації. Подано обґрунтування поняття електронних навчально-методичних комплексів на підставі «Положення про електронний навчально-методичний комплекс із дисциплін для вищих навчальних закладів Республіки Білорусь». Показано необхідність систематизації наявних напрацювань щодо створення електронних навчально-методичних комплексів, формування єдиного підходу до окреслення його компонентів, визначення загальної термінологічної бази та вимог до змістового наповнення модулів. Проаналізовано характерні ознаки навчально-методичних комплексів як засобу розвитку особистості студента. Описано характеристики типової структури електронних навчально-методичних комплексів. Дано порівняння понять «навчальний модуль», «модуль електронного навчально-методичного комплексу». У структурі електронного навчально-методичного комплексу представлені: довідково-інформаційний модуль, контрольно-діагностичний модуль, інтерактивний модуль. Розкрито зміст і вимоги до матеріалів довідково-інформаційного модуля електронного навчально-методичного комплексу. Описано зміст і принципи розробки контрольно-діагностичного модуля електронного навчально-методичного комплексу. Проаналізовано структуру та можливості поглиблення змісту інтерактивного модуля електронного навчально-методичного комплексу. Запропоновано напрями подальшого вирішення проблеми щодо розробки, створення та впровадження електронних навчально-методичних комплексів відповідно до вимог стандартів системи менеджменту якості.

Ключові слова: електронні освітні ресурси, вища освіта, підготовка педагогів, електронний навчально-методичний комплекс, навчальний модуль, довідково-інформаційний модуль, контрольно-діагностичний модуль, інтерактивний модуль.

В статье обозначена актуальность разработки электронных образовательных ресурсов для высшего педагогического образования в контексте изменения современной социокультурной ситуации. Дано обоснование понятия электронных учебно-методических комплексов на основании «Положения об электронном учебно-методическом комплексе по дисциплине для высших учебных заведений Республики Беларусь». Показана необходимость систематизации имеющихся наработок в области создания электронных учебно-методических комплексов, формирования единого подхода к выделению его компонентов, установление общей терминологической базы, требований к содержательному наполнению модулей. Проанализированы характеристики учебно-методических комплексов как средства развития личности студента. Описаны характеристики типичной структуры электронных учебно-методических комплексов. Дано сравнение понятий «учебный модуль», «модуль электронного учебно-методического комплекса». В структуре электронного учебно-методического комплекса представлены: справочно-информационный модуль, контрольно-диагностический модуль, интерактивный модуль. Раскрыты содержание и требования к материалам справочно-информационного модуля электронного учебно-методического комплекса. Описаны содержание и принципы разработки контрольно-диагностического модуля электронного учебно-методического комплекса. Проанализированы структура и возможности углубления содержания интерактивного модуля электронного учебно-методического комплекса. Предлагается направление дальнейшей разработки проблемы создания и внедрения электронных